

تحلیل آسیب‌شناختی نماهای مسکونی بر پایه اصول فقهی و اخلاقی و ارتباطات چهارگانه انسانی

زینب حیاتی

دانشجوی دکتری معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، ایران

اصغر مولایی

(نویسنده مسئول)

استادیار دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، تبریز، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۹/۰۱ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۴/۰۶

چکیده:

بی‌تردید همه‌ی فعالیت‌های انسان از جمله ساختن شهرها، باید در جهت فراهم آوردن محیط مناسب زندگی وی باشد. ساختار کالبدی شهرها و هر جزئی از آنها بایستی اصول و ارزش‌های معنوی و فرهنگی را به انسان متذکر گردد. اصول و ارزش‌ها باید به گونه‌ای سازماندهی شوند که همه‌ی نیازها و قوای انسان مورد توجه قرار گیرد. از منظر مضامین اسلامی، بستر اصلی برای شکوفا شدن قوا و نیازهای مادی و فرامادی برقراری ارتباطات چهارگانه انسان است. این پژوهش با هدف آسیب‌شناسی وضعیت نماسازی در معماری معاصر ایران، اصول فقهی و اخلاقی حاکم بر نمای ساختمان‌های مسکونی را شناسایی می‌کند؛ و با توجه به اصول شریعت اسلامی تبیین می‌نماید. مبانی و ریشه‌ی اصلی این موضوع و مباحث مربوط به آن را می‌توان در قرآن، روایات، و احادیث جستجو کرد. در این روند به منظور گردآوری داده‌ها از روش اسنادی و به منظور تحلیل داده‌های حاصل از متون دینی از روش‌های تحلیل محتوای کیفی و استدلال منطقی استفاده شده است. پس از استخراج اصول مرتبط با دو بخش فقهی و اخلاقی، نحوه‌ی نمودپذیری آن در نمای ساختمان‌های مسکونی بیان گردیده است. در نهایت به منظور آسیب‌شناسی وضعیت موجود و بیان تعارضات در نمای ساختمان‌های مسکونی در قیاس با آموزه‌های قرآن و احادیث، اصول بدست آمده بر اساس روابط چهارگانه انسان بررسی گردیده است. نتایج این پژوهش حکایت از آن دارد که نماهای مسکونی معاصر محل در هر چهار نوع رابطه هستند و لذا بیش‌ترین تکرارپذیری در خصوص نوع رابطه تضعیف شده، مربوط به رابطه انسان با دیگران است. در نگاهی آسیب‌شناسانه به معماری نما چنین استنتاج می‌شود که برآیند آسیب‌های مختلف مطرح شده، علاوه بر تأثیر منفی بر نماهای شهری همه‌ی وجوه زندگی انسان را تهدید می‌کند.

واژه‌های کلیدی: اصول فقهی، اصول اخلاقی، ارتباطات چهارگانه، آسیب‌شناسی، آیات و احادیث

مقدمه و بیان مسئله

«اگر معماری ظرف زندگی انسان باشد؛ نیل به معماری خوب مستلزم شناخت خصوصیات مظلوف آن یعنی معیارهای زندگی مطلوب است» (الکساندر، ۱۳۹۰، ۸). این شناخت در سایه نیازهای انسان و مراتب آنها تسهیل می‌گردد. برای تبیین کم و کیف ساختار کالبدی شهر، بایستی این مسئله ژرفکاوی شود که اساساً نوع انسان دارای چه نیازهایی است که در پاسخ به آنها، شهر و نظام کالبدی آن شکل گرفته است (رئیزی ۱۳۹۸، ۱۳۴). با تدقیق در نیازهای انسان، حداقل چهار نوع نیاز قابل پی‌جویی است که این چهارگانه، متأثر از چهارگانه‌ی قوا و مراتب نفوس انسان می‌باشد (همان، ۱۳۷). معماری اسلامی با داشتن قابلیت‌هایی متناظر با مراتب وجودی نفس انسان، بستر اغنای نیازهای مراتب چهارگانه نفس انسان را متناسب با مقتضیات زمانی و مکانی فراهم می‌آورد (نقره‌کار، مظفر، و تقدیر ۱۳۹۶). به دیدگاه شهید صدر این قابلیت‌ها در سایه روابط چهارگانه انسان تحت عنوان روابط انسان با خدا، خود، اجتماع، و طبیعت مطرح می‌شود (کاویانی ۱۳۹۸، ۱۲۱). معمار می‌تواند در فضای معماری چهار سطح قابلیت متناسب با چهار نیاز انسان ایجاد نماید؛ تا بستر و زمینه‌ی رشد و تعالی او را فراهم آورد؛ و در نهایت موفق به خلق اثری باهویت و ماندگار شود. با توجه به اهمیت مقوله‌ی نیازهای انسان در خلق آثار معماری مروری بر منابع اسلامی ضروری به‌نظر رسید. بر اساس تعالیم اسلام، اعمال هر فرد مسلمان بایستی در راستای مصلحت جامعه باشد. همچنین تمامی اعمالی را که سبب آسیب و ضرر به منافع یک فرد دیگر یا جامعه در کل می‌شود را مردود برشمرده است. اسلام از طریق منابع خود، اصول ویژه‌ای را، فارغ از زمان و مکان در حوزه‌های مختلف محیط فیزیکی به منظور حمایت از ارزش‌های اجتماعی اسلام، تدوین نموده است که باید به گونه‌ای عملی در محیط کالبدی زندگی مسلمانان پیاده گردد (مرتضی ۱۳۹۵، ۶۶-۷۱). می‌توان جلوه‌ای از اصول و دستاوردهای اسلام را در نمای ظاهری ساختمان‌های مسکونی مشاهده نمود. از آنجایی که نماهای مسکونی

باید بر مبنای نیازهای حقیقی ساکنین آن که اسلام تجویز نموده است تعیین گردد؛ مسئله‌ای که محور این پژوهش را تشکیل می‌دهد عبارت است از «شناسایی اصول فقهی و اخلاقی حاکم بر طراحی نما بر اساس روابط چهارگانه انسان».

در این مقاله برای پرداختن به این مسئله، گردآوری داده‌ها از روش اسنادی و به منظور تحلیل داده‌های حاصل از متون دینی از روش‌های تحلیل محتوای کیفی و استدلال منطقی استفاده شده است. پس از تبیین اصول فقهی و اخلاقی بر اساس آموزه‌های قرآن، روایات و احادیث به منظور آسیب‌شناسی نماهای مسکونی و یافتن تناقضات و تعارضات موجود با شریعت اسلامی، تبیین روابط چهارگانه انسان با اصول فقهی و اخلاقی مستخرج شده، ضرورت می‌نماید. از نگاه قرآن چهار عامل ارتباط انسان با خدا، ارتباط انسان با خود، ارتباط با دیگران، و ارتباط با طبیعت در تعامل با هم، خاستگاه رشد و تربیت انسان را تشکیل می‌دهد (کاویانی ۱۳۹۲، ۱۲۱؛ معتمدی ۱۳۹۲). بر این اساس می‌توان مشخص نمود که هر یک از تعارضات احتمالی میان نماهای مسکونی و اصول فقهی و اخلاقی بیان شده از منظر قرآن، روایات و احادیث در کدام یک از چهار نوع رابطه مذکور خلل بیشتری وارد می‌سازد که سعی شده‌است طی این پژوهش این مهم ارائه شود. در ادامه بر اساس تحلیل‌های ارائه شده و با استناد به متون دینی چنین استنباط شد که مهم‌ترین آسیب وارده بر نماهای معاصر مسئله‌ی تجمل‌گرایی در نماها می‌باشد که در دو بعد محتوایی و شکلی امکان بروز دارد.

نمودار ۱. ارکان اصلی پژوهش

پیشینه پژوهش

با توجه به اهمیت استفاده از تعالیم اسلامی در ساختار کالبدی شهرها، تاکنون پژوهش‌هایی از منظر اسلامی در این زمینه‌ها انجام شده است که اغلب آنها آموزه‌های اسلامی را درون خانه (به‌طور عام) مدنظر داشته‌اند یا در مقیاس بزرگتر به مسائل شهری و شهروندی پرداخته‌اند و از نما به‌عنوان آنچه که نمود عینی و کالبد خانه را عیان می‌سازد؛ غفلت شده است. در زمینه‌ی ارتباطات چهارگانه انسان و تمرکز بر بعد معماری آن، محققان به تناسب مسئله‌ی پژوهشی خود به این موضوع توجه کرده‌اند. در این خصوص نقره‌کار نیازهای انسان را در دو گروه انفسی و آفاقی پوشش می‌دهد. از آنجایی که شهر باید پاسخگوی همه‌ی نیازهای انسان باشد؛ نظام کالبدی شهر باید کاربری‌هایی متناسب با این دو نیاز فراهم نماید. در پژوهشی با عنوان «حس حضور: مطلوب‌ترین برآیند ارتباطات انسان با محیط» نقی‌زاده نظارت و حضور خداوند در همه‌ی لحظات زندگی را برای سعادت انسان لازم می‌داند. به دیدگاه وی پاسخگویی به این ارزش والا نیازمند توجه به بسیاری از معیارها در شهر و فضای زندگی انسان است. در مقالات بسیاری به‌صورت موردی به این اصول و ارزش‌ها پرداخته شده است. در خصوص پژوهش‌های انجام شده سیفیان در مقاله «اسراف و تبذیر

در معماری»، به واژه‌شناسی اسراف و تبذیر می‌پردازد اسراف را تجاوز از حد اعتدال می‌داند و بر پایه آیات قرآنی، عمل اسراف را نهی و فرد مسرف را گناهکار می‌خواند. از دیگر پژوهش‌ها می‌توان به پژوهش «تأثیر اصول فقهی مرتبط با حقوق شهروندی بر پایه عدل» اشاره نمود که با رجوع به قرآن و احادیث، تجلی اصل لاضرر و لاضرار را به‌عنوان مهم‌ترین اصل حقوق شهروندی بر پایه عدل در معماری بررسی نموده است. در این مقاله به منظور بررسی اصل لاضرر و لاضرار در معماری ایرانی اسلامی، سه مورد از خانه‌های سنتی به روش نمونه‌گیری هدف‌مند انتخاب شده‌اند. در پژوهشی دیگر با عنوان تحلیل نمودپذیری مفهوم قناعت در الگوی خانه‌های سنتی ایرانی (نمونه موردی: خانه مرتاض در یزد)، مفهوم قناعت را در مواردی چون اعتدال در تزئینات، اعتدال در وسعت و اندازه بنا، عدم فخرفروشی و بلندمرتبه‌سازی و صرفه‌جویی در فضاها و مصالح را در زیرمجموعه اعتدال‌گرایی می‌داند. رئیسی در دو مقاله با عناوین تحلیلی «فقهی بر نامطلوب بودن توسعه عمودی بناهای مسکونی در شهر اسلامی» و همچنین «تحلیل میان‌رشته‌ای بر تعارضات معماری مسکن آپارتمانی با سبک زندگی اسلامی با استناد به آموزه‌های نقلی اسلام» با بیان ادله‌ای الگوی مسکن آپارتمانی را در تعارض با سبک زندگی اسلامی می‌داند.

در مسیر کمال، مطلوب اوست و به آن گرایش دارد؛ چرا که همواره به دنبال به فعلیت رساندن نیروهای بالقوه و استعدادهاى نهفته وجودش می‌باشد (آل‌بویه ۱۳۸۸). در این مسیر هر نوع ارتباط انسان با هستی می‌تواند او را در رسیدن به کمال یاری رساند (نقی‌زاده ۱۳۹۶، ۴۳). به دیدگاه شهید صدر ارتباط انسان با جهان هستی را در چهار مقوله می‌توان مورد بحث قرار داد: رابطه انسان با خود، رابطه انسان با خدا، رابطه انسان با دیگران و در نهایت رابطه انسان با طبیعت (کاویانی ۱۳۹۸، ۱۲۱). آیت‌الله جوادی آملی نیز در کتاب مفاتیح‌الحیات به دیدگاه ارتباطی اشاره نموده است. با مطالعه‌ی متون اسلامی آیات و روایات می‌توان به اهمیت ارتباطات چهارگانه پی برد (جدول ۱).

آنچه این پژوهش را از آثار و پژوهش‌های یاد شده متمایز می‌نماید و در واقع جنبه بداعت و نوآوری این مقاله می‌شود؛ تبیین مبانی نماها بر اساس ارتباطات چهارگانه انسانی و اصول معطوف به آنهاست. در این پژوهش، حقوق انسان در برابر خداوند و حقوق در برابر انسان‌های دیگر در قالب اصول فقهی و اخلاقی ارائه گردیده است. لازم است قبل از ورود به مباحث و تحلیل‌های فقهی و اخلاقی، ارتباطات چهارگانه انسان ارائه شود تا پس از دریافت اطلاعات لازم در این باره، به بدنه اصلی این پژوهش (شامل تحلیل اصول فقهی - اخلاقی مرتبط با معماری نما) وارد شد.

مبانی نظری

ارتباطات چهارگانه انسان

انسان موجودی است که رسیدن به جاودانگی و حرکت

ارتباطات چهارگانه	آیات
ارتباط انسان با خود	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ ... كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (سوره مائده / آیه ۱۰۵)
ارتباط انسان با خداوند	فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ (سوره بقره / آیه ۱۵۲)
ارتباط انسان با دیگران	وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ ... اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (سوره توبه / آیه ۷۱)
ارتباط انسان با طبیعت	وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً ... إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ (سوره رم / آیه ۲۴)

جدول ۱. اهمیت ارتباطات چهارگانه در قرآن

این رابطه از آن جهت اهمیت دارد که فراتر از جهت دادن به انواع روابط انسان با ماوراءالطبیعه و طبیعت، نوع نگرش به آنها و سایر روابط انسان با اجتماع، خود، و طبیعت را تعیین می‌کند (نقی‌زاده ۱۳۹۶، ۴۵). شهید صدر رابطه‌ی انسان با خدا را با ایمان، تقوا، شکرگزاری، و عبادت تعریف می‌نماید (کاویانی ۱۳۹۸، ۱۲۱). سایر احساسات معنوی و اعتقادی را می‌توان در این مجموعه قرار داد. موضوع رابطه انسان با خود از دیدگاه‌های متعددی قابل بحث و دارای اهمیتی بنیادین است. در ابتدا اینکه شناخت خود، مقدمه‌ی همه شناخت‌های دیگر انسان نسبت به سایر موجودات است. توجه به اینکه همه‌ی فعالیت‌های انسان در پاسخ به

به منظور محدودیت در نوشتار پژوهش بدون ورود به جزئیات روابط چهارگانه، به مواردی اشاره می‌شود که محیط زندگی و ساختار کالبدی شهرها می‌توانند ایفای نقش کنند. با توجه به ماهیت این ارتباطات، در معماری و ساختار شهرها به شیوه‌ای بروز می‌نمایند که انسان در محیط زندگی خود با آنها ارتباط ملموسی برقرار می‌نماید (نقی‌زاده ۱۳۹۶، ۴۲). در مورد ارتباط با خداوند می‌توان چنین گفت که ارتباط با خداوند در ابعاد شناختی، عاطفی، و رفتاری امکان تجلی دارد. بعد شناختی به نوع نگاه و معرفت انسان به خداوند توجه دارد. بعد عاطفی به صورت عشق و محبت به خدا و بعد رفتاری، به شکل عبودیت بروز می‌نماید (معمدی ۱۳۹۳).

مسلمان است. در میان احکام یا قوانین و مقررات اسلامی، احکامی وجود دارد که پیرامون عناصر معماری و فضاهای شهری است و در پیدایش، بهره‌برداری و فرم آنها موثر بوده است. نکته مهم این است که اصول و ارزش‌های ذکر شده (تحت عنوان رهنمودها و احکام فقهی)، باید دربردارنده‌ی عواملی مهم در فرهنگ ملی باشند که با تعالیم اسلامی در تضاد و تناقض نباشند (عندلیب ۱۳۹۷). از منابع اصلی اصول حاکم بر همه اعمال مسلمانان از جمله نماهای شهری، قرآن کریم و سنت پیامبر(ص) است (حکیم بسیم ۱۳۸۱، ۳۶۱). حکیم بسیم این منابع را برای تحویل سیستم ارزشی به فرم شهری و طراحی آن بسیار تعیین‌کننده می‌داند. البته پرداختن به همه‌ی جوانب فقهی با این مسئله بسیار فراتر از دامنه یک مقاله محدود است. ولی تلاش شده، اهم قواعد در حد بضاعت یک مقاله تبیین شود. از جمله قواعد فقهی حاکم بر نما می‌توان به قاعده نفی سبیل (نفی الگوی بیگانه)، قاعده لاضرر، قاعده حرمت تجمل و اسراف اشاره کرد.

قاعده نفی سبیل

براساس دستورات دینی و تشریح اسلامی، حفظ استقلال و عزت آحاد مسلمانان و نفی هر گونه سلطه از سوی غیرمسلمانان بر ایشان در ابعاد مختلف زندگی، ضروری است. این مساله که یک اصل مسلم و بسیار مهم فقهی است قاعده نفی سبیل نام دارد. قاعده کلی بر این است که «اسلام پذیرش هرگونه مفهوم ایدئولوژیکی یا رفتار غیراسلامی که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم اعتقادات اسلامی را تحت تأثیر قرار دهد؛ ممنوع نموده است» (مرتضی ۱۳۹۵، ۱۸۰). به موجب این قاعده که از آیه شریفه و لن يجعل الله للكافرين على المومنين سبيلا اخذ شده است؛ مسلمین را از تشبیه به غیر مسلمانان منع و نهی می‌فرماید (نفی‌زاده ۱۳۹۶، ۱۸۹). از آنجایی که مقبول‌ترین و گویاترین سند قرآن است؛ در این پژوهش با استناد به آیات و احادیث به تفصیل بیشتر این قاعده پرداخته می‌شود (جدول ۱). از جمله مصادیق این اصل در طراحی نما، به نفی هرگونه مفهوم ایدئولوژیکی غیراسلامی و همچنین نفی هرگونه عناصر و اجزاء معماری بیگانگان می‌توان اشاره نمود.

نیازهای انسانی انجام می‌شود نیز ضرورت شناخت خود را تاکید می‌کند (نفی‌زاده ۱۳۹۶، ۴۶). فضیلت‌جویی، تعالی اندیشه، حس خودخواهی، کمال‌جویی، گرایش به زیبایی و هنر، حفظ سلامت خود، و میانه‌روی در معیشت از جمله ویژگی‌های این رابطه هستند؛ اینکه انسان به چه شیوه‌ای می‌تواند در ساختار کالبدی شهرها و معماری ابنیه مسکونی بالاخص نما به این رابطه پردازد در انتهای پژوهش به آن پرداخته می‌شود. از دیگر روابط چهارگانه، رابطه‌ی انسان با دیگران است. در تبیین رابطه‌ی انسان با دیگران، اصولی از جمله وحدت، عدالت، آزادی، کنترل اجتماعی، اجتناب از اسراف، توزیع عادلانه‌ی امکانات، هویت جمعی (نفی‌زاده ۱۳۹۶، ۴۶)، احساس مسئولیت، رعایت حقوق دیگران، پرهیز از تحقیر و اذیت دیگران (کاویانی ۱۳۹۸، ۱۲۱) و موارد دیگر را می‌توان نام برد که شهرها باید بتوانند فراهم آورنده‌ی زمینه‌ی ظهور آنها باشند.

نیاز انسان به طبیعت در طیف گسترده‌ای از نیازها از جمله حیات معنوی، زندگی روانی، و فعالیت‌های مادی او جاری است. در طول تاریخ همواره انسان در تلاش بوده تا به نحوی با طبیعت ارتباط برقرار کند. این کوشش گاه به گونه‌ای بوده است که موجب تخریب محیط گشته و گاه نیز همگام با آن حرکت کرده است (نقره‌کار ۱۳۹۲، ۱۳۳). شهر اسلامی پیوسته توانسته است تعادل خود را با محیط طبیعی و نیروهای طبیعی حفظ کند. معماری و شهرسازی اسلامی نشان می‌دهد که چگونه آدمی برای بهره‌برداری هر چه بیشتر از عوامل موجود طبیعی، یک معماری زیبا و کارآمد متناسب با اصول اسلام، که با طبیعت در حال هماهنگی است خلق کرده است (نصر ۱۳۶۶).

اصول فقهی حاکم بر نما (قاعده نفی سبیل، قاعده حرمت تجمل، قاعده اسراف و تبذیر، قاعده لاضرر)

کالبد شهر اسلامی، نمود بارز فرهنگ و تأثیر مستقیم و بلامنازع احکام و اصول شریعت اسلامی است. باید توجه داشت که تمامی احکام و ارزش‌های مسلمانان از اعتقادات و معارف آنها سرچشمه می‌گیرد و در واقع ریشه و منشأ پذیرش و عمل به آنها، ناشی از اعتقادات اسلامی یک فرد

مفاهیم مرتبط	آیات و روایات مرتبط
عدم سلطه بیگانگان بر مسلمانان	لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا (سوره نساء/ آیه ۱۴۱ / آیه نفی سبیل)
برتری مومنان	وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلِلكِن الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ (سوره منافقون/ آیه ۸)
همه احکام بین مسلمانان و کفار به نفع مسلمانان است.	الإسلام يعلو ولا يُعلَى عليه وَ الكُفَارُ بِمَنْزِلَةِ المَوْتِ لَا يَحْيُونَ وَ لَا يَرْتُونَ (شیخ صدوق / من لا يحضره الفقيه، ۱۴۱۳ ق، ج ۴، ۳۳۴)

جدول ۲. آیات و روایات مرتبط با قاعده نفی سبیل از دیدگاه اسلام، (منبع: نگارندگان)

و در هدایت جامعه نیز باید به هردو بعد، توجه شود. اسلام با صرف هزینه‌ی بیش از حد برای تزئینات و مصالح گران‌قیمت در نمای بیرونی ساختمان به منظور متمایز نمودن خود از دیگران و یا متمایز نمودن خانه‌ها از یکدیگر مخالف است (مرتضی ۱۳۹۵، ۱۷۰). در همین راستا، دین مبین اسلام به تفصیل به موضوع آراستگی پرداخته و راه را برای پیروانش روشن نموده است. هرگونه فخرفروشی و تظاهر در نما با کاربرد مصالح گران‌قیمت، عناصر و اجزای تزئینی فراوان، نورپردازی‌های اشرافی شبانه و هزینه‌های بیش از حد نمود بارز تجمل‌گرایی در نما می‌باشد.

قاعده حرمت تجمل

تجمل‌گرایی، از دو واژه «تجمل» و «گرایی» تشکیل شده است و به معنای رغبت کردن به آراستن و توجه به ظواهر زندگی است. می‌توان گفت افراط و تفریط در آراستگی، توجه مفرط به ظواهر زندگی و خروج از حد اعتدال در استفاده از وسایل دنیوی، تجمل‌گرایی نامیده می‌شود (رستگاران ۱۳۸۲). اندیشه اسلامی تزئین را به طور کامل نفی نکرده است؛ بلکه آن تزئینی را که معنوی و الهی بوده و موجب توجه بیشتر انسان به مسائل روحی و معنوی می‌گردد توصیه می‌نماید (نقره‌کار ۱۳۹۲، ۲۵۸). موازنه‌ی میان مادیات و معنویات مورد توجه جدی دین اسلام است

مفاهیم مرتبط	آیات، روایات و احادیث
نهی تجمل‌گرایی و اسراف	يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا ... اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ (سوره اعراف/ آیه ۳۱)
آثار و عواقب تجمل‌گرایی	الَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَ يُصُدُّونَ ... فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ (سوره ابراهیم/ آیه ۳)
آثار و عواقب تجمل‌گرایی	وَ قَالَ مُوسَى رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَ مَلَأَهُ زِينَةً ... رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِكَ (سوره یونس/ آیه ۸۸)
وابستگی شدید به زرق و برق دنیا و غفلت از خداوند	يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ هُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ (سوره رم/ آیه ۷)
نهی از طمع و زیاده‌خواهی	يَا عَلِيُّ أَنَّهُكَ عَنْ ثَلَاثِ خِصَالٍ عِظَامِ الْحَسَدِ وَ الْجِرْصِ وَ الْكِبْرِ (مجلسی/ ۱۴۰۳، ج ۷۰، ۲۳۳، روایت پیامبر)

جدول ۳. آیات و روایات مرتبط با نهی تجمل‌گرایی از دیدگاه اسلام (مأخذ: نگارندگان)

با توجه به اهمیت این موضوع در اسلام و آثار و پیامدهای آن لازم است که در شهرسازی معاصر به آن بسیار توجه شود. در بین آیات ذکر شده در جدول ۳، به موازات تجمل‌گرایی، پرهیز از اسراف هم به عنوان یک اصل محتوایی بسیار مهم اسلامی به میان آمده است.

منع از اسراف و تبذیر

اسراف از جمله مفاهیمی است که از دو بعد اخلاقی و فقهی به آن توجه شده است. در این پژوهش به منظور پرهیز از تکرار، در بخش اصول فقهی در این باره سخن می‌رود. دو واژه اسراف و تبذیر ریشه قرآنی دارند و به کرات در قرآن آمده‌اند (جدول ۴) (سیفیان ۱۳۷۶). کلمه «اسراف» کلمه بسیار جامعی است که هر گونه زیاده‌روی در کمیت و کیفیت و بیهوده‌گرایی و اتلاف و مانند آن را شامل می‌شود (مکارم شیرازی ۱۳۷۴، ۱۴۹). قرآن در آیات متعدد با اسراف به معنای تجاوز از حد اعتدال بسیار جدی برخورد

کرده و آن را گناه می‌شمارد. حال آنکه تبذیر به معنای ضایع کردن حق دیگران چون برای انسان کمتر اتفاق می‌افتد؛ در قرآن کمتر به آن اشاره شده است (سیفیان ۱۳۷۶). در اصطلاح فقهی اسراف دایره محدودتری نسبت به مفهوم لغوی آن دارد (رجایی و دیگران ۱۳۹۱، ۵۶) و «اتلاف هر چیزی که قابلیت استفاده برای رفع نیازی را داشته باشد»، معنا می‌شود (نراقی ۱۴۱۷، ۶۱۵). از جمله مصادیق اسراف از بعد فقهی در نماهای شهری می‌توان به ارقام سنگین بودجه‌ها در ساخت‌وسازها، مصالح متنوع نما و اسراف در نورپردازی اشاره نمود. توجه به این موارد در ساخت‌وسازها در جهت نهی اسراف، در راستای رعایت حقوق شهروندان می‌باشد. یکی از مظاهر ساخت برای تفاخر و ریا، بناکردن بیش از نیاز و کفایت فرد است. این موضوع را می‌توان به‌عنوان اسراف در ساخت مورد توجه قرار داد.

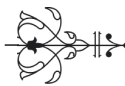
مفاهیم مرتبط	آیات و روایات مرتبط
نکوهش اسراف	فَمَا أَمَنَ لِمُوسَىٰ إِلَّا ذُرِّيَّتُهُ مِّنْ قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ... لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ (سوره یونس / آیه ۸۳)
دوری از شخص مسرف	وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ (سوره شعرا / آیه ۱۵۱)
گمراهی شخص مسرف	وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلِ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ كَذَلِكَ يَضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ (سوره غافر / آیه ۳۴)
نکوهش اسراف	وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا ... وَأَنْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ (سوره آل عمران / آیه ۱۴۷)
نکوهش اسراف و هلاک شخص مسرف	ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ (سوره انبیاء / آیه ۹)
پرهیز از اسراف و تبذیر	وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذُرْ تَبْذِيرًا - إِنَّ الْمُبْذِرِينَ كَقُرُورٍ (سوره اسراء / آیه ۲۶ و ۲۷)

جدول ۴. آیات و روایات مرتبط با قاعده اسراف و تبذیر (منبع: نگارندگان)

مربوط به مواردی است که شخص با بهره‌گیری از یک حق، بر دیگران صدمه وارد نماید (محقق داماد ۱۳۸۲). بر اساس این قاعده تصرفات در ملک شخصی باید بر اصول و ضوابطی مبتنی باشد که سبب اضرار به دیگران نشود این عمل متقابلاً متوجه دیگران نیز می‌گردد (گل خطم و حقیقت بین ۱۳۹۵). از جمله مصادیق کاربرد قاعده لاضرر

قاعده لاضرر

اصطلاح «نه ضرر، نه ضرار» یکی از اصولی است که مکرراً در رابطه با موضوعات ساختمانی و شهرسازی در محیط سنتی مسلمانان مورد استفاده قرار گرفته است (مرتضی ۱۳۹۵، ۹۹). واژه ضرر در منابع اسلامی، شامل خسارت‌ها و زیان‌های وارد بر دیگری است در حالی که واژه ضرار

در حوزه معماری و شهرسازی در زمینه نماهای شهری می‌توان به حد مجاز ارتفاع و زائده‌های مرتفع ساختمان (مرتضی ۱۳۹۵، ۱۴۶)، بهره‌مندی ساکنان از نور مناسب و عدم اشرف بر خانه‌های اطراف و رعایت تناسب ارتفاع به عرض معبر و بناها با توجه به ویژگی‌های انسان مسلمان و نیازهای او، جهت‌گیری بناها، مناسب‌سازی فضاهای شهری، اهمیت به کنج‌ها و گوشه‌ها، رعایت حریم همسایگی و مجاورت‌ها، حق افراد برای استفاده عمومی و یکسان، مالکیت همسایگی‌ها و حریم معابر، هماهنگی ظاهری خانه‌ها با یکدیگر و استفاده بهینه از مصالح اشاره نمود (گل‌خطمی و حقیقت‌بین ۱۳۹۵؛ بمانیان و دیگران ۱۳۹۲، ۹۲).

مفاهیم	آیات و روایات
ضرر نرساندن به دیگران	أَنْكَرَ رَجُلٌ مَضَارَّ وَ لَا ضَرَرَ وَ لَا ضَرَارَ عَلَى مَوْءِنٍ (پیامبر اکرم(ص) (کلینی، ۱۴۰۷، ۲۹۲))
ضرر نرساندن به دیگران	عَلَى حَسَبِ أَنْ لَا تُضَرَّ إِحْدَاهُمَا بِالْآخَرَى (امام حسن عسگری(ع) (همان، ۲۹۳))
عدم اشرفیت	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ... (سوره نور / آیه ۵۸)

جدول ۴. آیات و روایات مرتبط با قاعده لاضرر (منبع: نگارندگان)

اصل «پرهیز از بیهودگی» با مفاهیمی همچون دوری از اسراف و تبذیر در معماری همراه است و در تعریف «اصل خودبسنده‌گی»، موضوع اتکا به نفس و بسنده کردن به آنچه در اختیار افراد قرار دارد مورد تأکید قرار گرفته است (حیدری و قاسمیان ۱۳۹۸). اصل مردم‌واری، توجه به ارزش‌های انسانی، تواضع، فروتنی، و احترام را در نظر دارد و اصل درونگرایی به حریم خصوصی انسان‌ها توجه می‌نماید و در نهایت اصل نیارش که شیوه‌های بهینه‌ی ساخت را تبیین می‌نماید (اخوت ۱۳۹۴). با توجه به مفاهیم مرتبط با اصول ذکر شده، دو اصل پرهیز از بیهودگی و خودبسنده‌گی با مفهوم «قناعت» ارتباط محتوایی دارند. قرآن کریم مسئله‌ی اعتدال و میانه‌روی در زندگی را از مهم‌ترین موضوعات جامعه بشری مطرح نموده و انسان‌ها را از هرگونه افراط و تفریط منع می‌کند. هرچند که اعتدال و میانه‌روی به عنوان راهکارهای رسیدن به قناعت و زندگی قانعانه (حیدری و قاسمیان ۱۳۹۸) معرفی شده است؛ با توجه به اهمیت این مفهوم در اسلام، جدای از مفهوم قناعت بررسی می‌گردد. در نهایت با توجه به توضیحات مذکور می‌توان چهار مفهوم «قناعت»، «اعتدال» و میانه‌روی، «تواضع و فروتنی»، و «حریم» را به‌عنوان اصول اخلاقی حاکم بر نماهای شهری معرفی نمود.

اصول اخلاقی حاکم بر نما (قناعت، اعتدال و میانه‌روی، تواضع و فروتنی، حریم)

اخلاق از جمله مؤلفه‌های مهم و اساسی در هر جامعه‌ای محسوب می‌شود که بنا به نظر همه متفکران و صاحب‌نظران، برچیده شدن آن از متن جامعه، زوال، و نابودی آن جامعه را در بر خواهد داشت. از نظر فارابی مهم‌ترین معیار در شهر اسلامی، نقش اخلاق اسلامی و مسلمانی در طراحی شهر است (بیات ۱۳۹۳، ۱۴۲). اسلام تأکید فراوانی بر اخلاق و اخلاقی زیستن انسان دارد. همانطور که اصول و احکام فقهی در ایجاد کالبد و فضای در خور زندگی اسلامی که از آن به‌عنوان معماری یاد می‌شود نقش دارند؛ ارزش‌های اخلاقی نیز در معماری اسلامی دارای جایگاه خاصی بوده است. بطوریکه برای چگونه زیستن در اسلام، بیان حقوق بین افراد، الگوهای رفتاری مطابق با شریعت اسلامی دستورات زیادی وجود دارد. علاوه بر این ارزش‌های اخلاقی در رعایت حقوق شهروندی و به ویژه پایبندی شهروندان به وظایفی که در برابر یکدیگر دارند کمک می‌کند. از دیرباز اصول اخلاقی مطابق با اصول اسلامی از دیدگاه استاد پیرنیا، که شامل «مردم‌واری»، «پرهیز از بیهودگی»، «نیارش»، «خودبسنده‌گی»، و «درونگرایی» بوده‌اند؛ در خانه‌های سنتی مطرح گردیده است (پیرنیا ۱۳۸۹، ۳۷).

تواضع و فروتنی

اسلام با خودستایی، غرور و یا هر رفتار دیگری که منجر به آزار عاطفی دیگران شده و سبب ترغیب بی‌عدالتی و تبعیض گردد مخالفت می‌کند. این تکلیف به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم و در دفعات در قرآن مورد اشاره قرار گرفته است (مرتضی ۱۳۹۵، ۷۳). قرآن کریم انسان را به تواضع به‌عنوان یکی از خصایل شخصیتی مومن، دعوت نموده و برای کسانی که از این خصلت روی برگردانند مجازات‌هایی را عنوان می‌کند.

مفاهیم	آیات و روایات مرتبط
نکوهش تکبر	وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا (سوره اسراء/ آیه ۳۷)
نکوهش تکبر و غرور	إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ... إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ (سوره قصص/ آیه ۷۶)
نکوهش خودپسندی و غرور	وَلَا تَصْعَرَ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ (سوره لقمان/ آیه ۱۸)
نکوهش تکبر و فخرفروشی	وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي... إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا (سوره نساء/ آیه ۳۶)
دعوت به فروتنی و تواضع	وَعِبَادَ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا (سوره فرقان/ آیه ۶۳)
دوری از تجمل و دستیابی به تواضع	من ترک زینت‌الله و وضع ثياباً حسنه... من عبقری الجنة فی تخات الباقوت ((کنز العمال) ج ۱۱۷/۳ حدیث ۵۷۴۹)

جدول ۵. آیات و روایات مرتبط با تواضع و فروتنی (منبع: نگارندگان)

قناعت

مفهوم قناعت به‌عنوان یک اصل اعتقادی برگرفته از ریشه قنع و به معنای «اکتفا کردن به اندک از آنچه مورد نیاز انسان است» (راغب اصفهانی ۱۴۰۴، ق، ۴۱۳)، یکی از مهم‌ترین ارزش‌های اخلاقی است که در مبانی اسلامی بسیار مورد تأکید قرار گرفته است. معماری یکی از زمینه‌هایی است که امکان بروز این مفهوم در آن وجود دارد. مفهوم قناعت و معانی مرتبط با آن در آیات قرآن، احادیث معصومین (ع) و منابع گوناگون دینی مورد واکاوی قرار می‌گیرد. در این متون فرد قانع به کسی گفته می‌شود که نسبت به روزی خود راضی بوده و به بیش از آن چشم نداشته باشد (اصول کافی ۱۳۶۲، ۹۳). می‌توان چهار شاخص «پرهیز از بیهودگی»، «خودبسندگی»، «اعتدال‌گرایی» و «تکیه بر قاعده لاضرر و لاضرار» را به عنوان ابزارهای شکل‌دهنده‌ی مفهوم قناعت در معماری معرفی نمود (حیدری و قاسمیان ۱۳۹۸). یکی از کاربردهای اصل قناعت در زندگی، نمود آن در الگوهای ساخت و ساز به ویژه در حوزه مسکن می‌باشد. در ارتباط با نمود این اصل در طراحی نما می‌توان به عدم افراط و تفریط در تزئینات، استفاده از تزئینات به اندازه نیاز و با قابلیت سازه‌ای و عملکردی، حفظ حریم‌ها، استفاده از مصالح بومی و موجود در منطقه به منظور ناسازی اشاره نمود.

بر اساس آیات مشخص می‌گردد که هدف اسلام جلوگیری از خودبینی و غرور و همچنین ترغیب سادگی است. این موضوع در تمامی زمینه‌ها حتی نحوه غذاخوردن، نشستن، خوابیدن، و راه رفتن هم بیان شده است. فروتنی به‌عنوان اصلی اجتماعی نه فقط در مورد رفتار شخصی فرد مسلمان، بلکه در مورد خانه و مسائل مربوط به آن هم قابل اعمال است. به این صورت که فروتنی در ساخت و تزئین خانه، نمایانگر ممنوع بودن افراط در تجملات زندگی می‌باشد. منع افراط در تجملات و خودبینی، اقتباسی از دیدگاه اسلام در رابطه با هدف ساخت‌وساز که فراهم آوردن سرپناه در برابر شرایط اقلیمی و صیانت از ایمنی و حریم خصوصی است؛ می‌باشد (مرتضی ۱۳۹۵، ۱۶۳-۱۶۴). از جمله کاربردهای تواضع و فروتنی در نماهای شهری می‌توان به عدم استفاده از ناسازی برای نشان دادن تضادهای اجتماعی، تفاخر، و خودنمایی اشاره نمود. از آنجایی که هدف از ساخت خانه در دین اسلام، تأمین سرپناهی برای آرامش و صیانت از او می‌باشد؛ فرد مسلمان می‌تواند با جلوگیری از تزئینات تجملی که منجر به متمایز شدن خانه با پیرامون می‌گردد (نوری طبرسی ۱۳۸۸، ج ۳) و اجتناب از ارتفاع گرفتن ظاهری کالبد خانه (عاملی ۱۴۰۹ق) تواضع و فروتنی خود را به نمایش گذارد.

مفاهیم	آیه و روایات
اعتدال در تزئینات	پیامبر اکرم (ص): اگر چیزی که مایه کفایت باشد؛ در دسترس داری؛ در جستجوی آنچه تو را به طغیان وا می‌دارد؛ مباش (نهج‌الفصاحه / حدیث ۲۳۱)
ساخت بنا به اندازه خانواده	امام صادق (ع): ساختمان بیش از مورد نیاز مسئولیت در قیامت دارد (المحاسن / ج ۲، ۶۰۸)
بهره‌گیری از مصالح و منابع موجود	وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ... أَصْوَابَهَا وَأَوْبَارَهَا وَأَشْعَارَهَا أَثَانًا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ (سوره نحل / آیه ۸۰)
قناعت در حد نیاز	هر کس به اندازه‌ای که او را کفایت می‌کند؛ قناعت کند؛ به آسایش و نظم می‌رسد و در آسودگی و رفاه منزل می‌گیرد (نهج‌البلاغه / حکمت ۳۷۱)

جدول ۶. آیات و روایات مرتبط با مفهوم قناعت (مأخذ: نگارندگان)

اعتدال از ریشه عدل، در لغت به معنای حدّ متوسط بین دو وضعیت دیگر (ابن منظور ۱۴۱۷ ق، ۸۵؛ فیروزآبادی، ۱۴۱۵ ق، ۱۳) و به‌طور کلی هرگونه تناسبی است که لازمه آن برقراری مساوات بین جهات مختلف است (راغب اصفهانی ۱۴۰۴ ه، ۵۲۵). از این رو نقطه مقابل اعتدال، افراط و تفریط نامیده می‌شود (مصطفوی ۱۳۶۸، ۶۱-۶۲). با توجه به گستردگی و وسعت پهنه‌ی مفهوم اعتدال در معماری، آنچه که در این پژوهش مورد بحث است اعتدال و میانه‌روی در مقیاس نماهای شهری می‌باشد. در ارتباط با نمود این اصل در طراحی نما می‌توان به رعایت تناسبات مطلوب بین اجزای نما با کالبد آن، رعایت حقوق همسایگان در میانه‌روی در امکانات و مصالح و رعایت ارزش و کرامت‌های انسانی، اعتدال و میانه‌روی در تزئینات، عدم فخرفروشی و بلندمرتبه‌سازی و صرفه‌جویی در مصالح اشاره نمود. با توجه به موارد ذکر شده مشخص می‌گردد که فرد مسلمان باید حد تعادل را رعایت کند و از افراط، تجمل و شهوت شهرت و فخرفروشی پرهیز نماید.

اعتدال و میانه‌روی

آنچه امروزه در شهرها و محدوده‌های مسکونی شاهد آن هستیم فضایی ناخوانا و صورتی متفاوت از دستاوردهای پیشین ماست به گونه‌ای که معماری معاصر ما در مسیری متضاد و بیگانه با گذشتگان ما قرار گرفته است. در این میان، بازشناسی آموزه‌ها و ارزش‌های اسلامی گامی مؤثر در باززنده‌سازی مفاهیم اعتقادی اسلام است. یکی از این آموزه‌ها اعتدال و میانه‌روی در تمامی شئون زندگی بشریت می‌باشد. سه واژه «عدل»، «عدالت»، و «اعتدال» در قرآن کریم بارها تکرار شده اند (جدول ۷)، عدل در لغت به معنای صالح، حق، راست، ضد ستم، امری بین افراط و تفریط، توازن، استقامت، میانه روی، قصد و میزان آمده است (نقی‌زاده ۱۳۸۵، ۳۱۲)؛ در حالی که در معنا و مفهوم عدالت در ملل مختلف تفاوت ماهوی وجود دارد (نقی‌زاده ۱۳۹۶، ۱۵۶). پس از توحید به‌عنوان رکن تفکر و تعالیم اسلامی مطرح است و به عنوان پایه و مبنای اعمال مسلمانان عمل می‌نماید.

مفاهیم	آیه
عدالت و دستیابی به تقوا	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ... إِنَّ اللَّهَ يَنْزِلُ فِي السَّمَوَاتِ وَمَا تَعْمَلُونَ (سوره مائده / آیه ۸)
دعوت به دادگری و عدالت	إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ... وَالْمُنْكَرَ وَالْبَغْيَ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ (سوره نحل / آیه ۹۰)
اعتدال در بلندمرتبه‌سازی (عدم فخرفروشی)	امام حسین (ع): گل‌ها را بالا برده دین خود را پایین آورده‌اید (مستدرک‌الاسائل / ج ۳، ۴۶۷)
جایگاه رفیع عدالت	وَسُئِلَ (عليه السلام) أَيُّهُمَا أَفْضَلُ، الْعَدْلُ أَوْ الْجُودُ؟ فَقَالَ (عليه السلام): الْعَدْلُ يَضَعُ الْأُمُورَ مَوَاضِعَهَا، وَالْجُودُ...؛ وَ الْعَدْلُ سَائِسٌ عَامٌّ، وَالْجُودُ عَارِضٌ خَاصٌّ؛ فَالْعَدْلُ أَشْرَفُهُمَا وَ أَفْضَلُهُمَا (نهج‌البلاغه / خطبه ۴۳۷)

جدول ۷. آیات و روایات مرتبط با مفهوم اعتدال و میانه‌روی (مأخذ: نگارندگان)

حریم

سلسله‌مراتب حریم خصوصی و حذف هر عاملی است که باعث در معرض دید قرار گرفتن فضای داخلی خانه می‌شود (مرتضی ۱۳۹۵، ۱۳۹). در ارتباط با حفظ حریم توسط نماهای شهری جایگاه ساخت پنجره‌ها در نماهای شهری در مورد خانه‌هایی که روبروی هم قرار دارند و پنجره‌های طبقه همکف بسیار حائز اهمیت است. همچنین ارتفاع منازل مسکونی و اجزا مرتفع ساختمان نظیر بالکن‌ها و پشت‌بام‌ها، می‌تواند برای دیگر منازل مسکونی منشأ مزاحمت بصری شود. بنابراین ارتفاع و شیوه‌ی قرارگیری بازشوها در جهت ایجاد دید به معابر در راستای رعایت حریم همسایه و عدم تعرض به حق و حقوق آنان مورد تأکید است.

حریم در لغت به پیرامون و گرداگرد خانه، مکانی که حمایت و دفاع از آن واجب باشد؛ معنی می‌شود (معین ۱۳۷۱). اسلام این نکته را که حریم خصوصی هر فرد باید از تعدی و تجاوز مصون باشد به رسمیت می‌شناسد. از این‌رو در بسیاری از آیات قرآن کریم، رعایت حریم خصوصی خانه مورد اشاره قرار گرفته است (جدول ۸). از آنجایی که معیارهای شکل‌دهی در ساخت بناها به ویژه خانه بر رعایت حریم استوار است؛ به‌عنوان حد فاصل خصوصی‌ترین بخش خانه تا عمومی‌ترین بخش آن تنظیم‌کننده روابط فرد و جامعه به شمار می‌رود (حائری مازندرانی ۱۳۸۸، ۱۱۶). بهترین شیوه برای صیانت از حریم، حفظ

مفاهیم	آیه
نهی از ورود و اشرافیت	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ ... هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ (سوره نور / آیه ۲۷-۲۸)
حجاب و عفاف	يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ... ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ عَفُورًا رَحِيمًا (سوره احزاب / آیه ۵۹)
نهی از ورود بدون اجازه	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيْسَ أَذْنُكُمْ الَّذِينَ... عَلَىٰ بَعْضِ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (سوره نور / آیه ۵۸)

جدول ۸. آیات و روایات مرتبط با مفهوم حریم (مأخذ: نگارندگان)

بدین ترتیب نمودار ۲، به‌عنوان مدل مفهومی پژوهش می‌تواند مطرح گردد. این نمودار ارتباط مابین پارامترهای معماری معادل هر یک از اصول فقهی و اخلاقی مستخرج از آموزه‌های قرآن، روایات و احادیث را نشان می‌دهد.

نمودار ۲. تجلی آموزه‌های قرآن در قالب پارامترهای معماری و ارتباطات چهارگانه انسانی (مأخذ: نگارندگان)

زیاده‌روی و عدم رعایت اعتدال و هماهنگی ظاهری با دیگر نماها، تمایز از دیگران و فردگرایی را اهتمام می‌بخشند. در واقع افراط در این امر به صورت فرهنگ تجمل‌گرایی در لایه‌های اجتماعی و فرهنگ یک جامعه نفوذ می‌کند، به نوعی ضرورت زندگی تبدیل می‌شود و بیش از همه باعث دوری انسان از هم‌نوعانش می‌شود.

مصادیق روشن تجمل‌گرایی در نماهای مسکونی «نماهای رومی» هستند. رواج معماری تحت عنوان «معماری رومی» و تعبیر آن به مد روز بودن، منجر به آن شده که این نوع طراحی در نمای ساختمان‌ها به مطالبه‌ای عمومی تبدیل شود. این معماری بسیار پرهزینه بوده و به لحاظ زیبایی‌شناسی با فرهنگ ما همخوانی ندارد. اگرچه این شیوه ساخت‌وساز فارغ از مسائل کالبدی توانسته طبقات مرفه جامعه را مسحور خود نماید؛ همزمان با نیازها، باور مردم و همچنین محتوای زندگی بسیاری از گروه‌های اجتماعی سنخیت ندارد. این در حالی است که کرامت شهروندان با اقتصاد ضعیف‌تر پایمال می‌گردد. بنابراین در اینجا نقش طبقه‌ی ثروتمند در تعیین فرم نما و کالبد شهر بسیار محسوس است (تصویر ۱).

تحلیل و نتایج

اسلام دین زندگی است و به تمام نیازهای واقعی انسان توجه دارد. همانگونه که مطرح گردید سایر نیازها، در سایه روابط چهارگانه انسان تحت عنوان روابط انسان با خدا، خود، دیگران و طبیعت مطرح می‌شود. بر اساس نمودار ۲ و با توجه به توضیحات ارائه شده در ابتدای پژوهش در خصوص وجوه چهارگانه روابط انسان برای داشتن زندگی بر مبنای شریعت اسلامی و ارائه اصول فقهی و اخلاقی حاکم بر طراحی نما، نماهای مسکونی معاصر را می‌توان مختل در هر چهار نوع رابطه مطرح نمود و لذا بیشترین تکرارپذیری در خصوص نوع رابطه تضعیف شده مربوط به رابطه انسان با دیگران است. رعایت این اصول همزمان می‌تواند پاسخگوی دو یا چند نیاز انسان باشد و زمینه را برای ارتباطات چندگانه فراهم نماید. با توجه به آنچه از تضعیف ارتباطات چهارگانه‌ی انسان و بخصوص ارتباط با دیگران بیان شد؛ باید در پی تحلیل آسیب‌شناختی نماهای معاصر بود. بر اساس کدهای توصیفی برگرفته از آیات و روایات بیشترین آسیب وارده بر نماهای معاصر تظاهر و خودنمایی است که با بهره‌گیری از عناصر غربی، اسراف،

تصویر ۱. مصادیق معماری رومی، سبقت گرفتن مردم از یکدیگر در تقلید و تکرار نشانه‌های تجدد و تجمل در نمای ساختمان‌ها (رواج سبک کلاسیک غربی در سال‌های اخیر)

از آیات و روایات در بخش پیشین در نمودار ۲ می‌توان چنین رابطه‌ای را تعریف نمود. بعد محتوایی تجمل‌گرایی که نظام معنایی نما را در برمی‌گیرد در اکثر موارد با باورهای فرهنگی یک جامعه و جنبه‌های معنوی حیات در ارتباط است؛ گویی شامل ارزش‌ها و اخلاقی زیستن

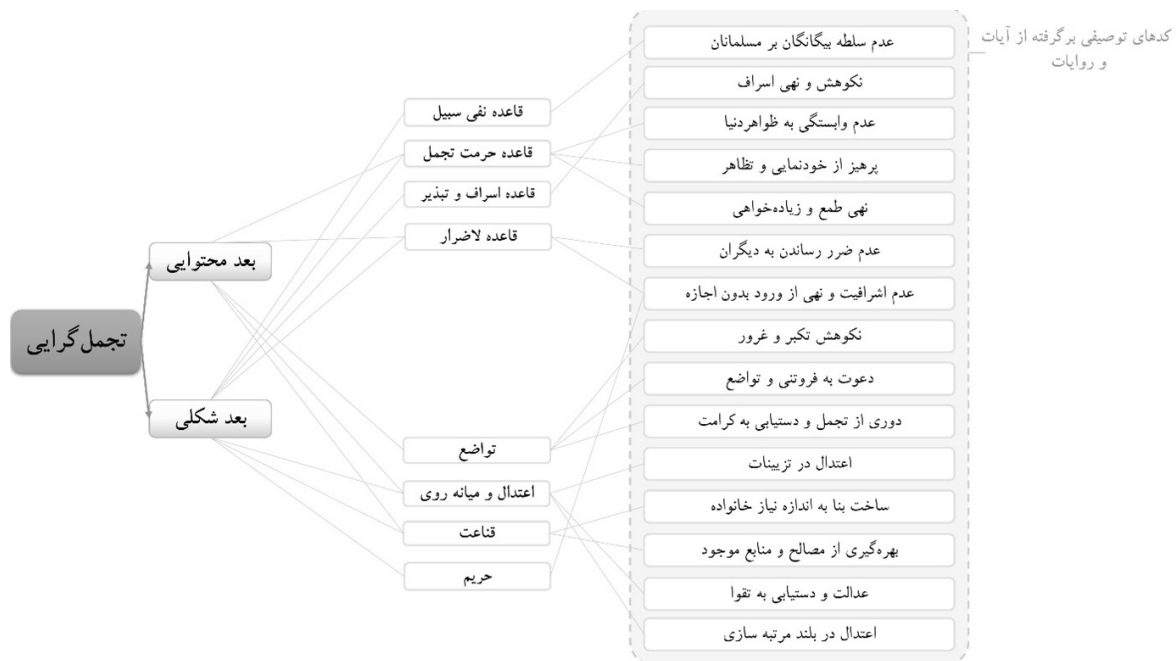
در نگاهی آسیب‌شناسانه به معماری نما چنین استنتاج می‌شود که تجمل‌گرایی هم در شکل و هم در محتوا می‌تواند نمایان گردد. تجمل‌گرایی از بعد شکلی در کالبد معماری و از بعد محتوایی در نظام معنایی نما بروز می‌نماید. در ادامه بر اساس کدهای توصیفی مستخرج

نما و همچنین زیاده خواهی در تزئینات نما مشاهده نمود. موارد ذکر شده در دو بعد شکلی و محتوایی تجمل‌گرایی، مواردی هستند که بر لزوم توجه به خود و خداوند، بعد اجتماعی انسان و همچنین توجه به طبیعت تأکید دارند. با توجه به اینکه انسان موجودی برخاسته از طبیعت است برای حفظ تعادل و پاسخگویی به نیازهایش، ارتباط با طبیعت و روش‌های تأثیر آن بر زندگی را باید مدنظر قرار دهد. نتیجه‌ی این امر معماری متناسب با اقلیم، انتخاب مصالح بوم‌آورد، پرهیز از اسراف و قناعت و در عین حال تمهیداتی برای استفاده از طبیعت می‌باشد.

انسان می‌شود. ساده‌زیستی، دعوت به فروتنی و تواضع، پرهیز از تظاهر، دوری از تجمل و دستیابی به کرامت، رعایت حد قابل قبولی از تنوع و تزئینات، رعایت مقیاس انسانی در ابعاد، حفظ حریم دیگران و اشرافیت با اعتدال در بلندمرتبه‌سازی و مراعات حال همسایگان و رهگذران از جمله مواردی هستند که در روند تجمل‌گرایی نماهای شهری به فراموشی سپرده شده‌اند.

علاوه بر این در بعد شکلی، تجمل‌گرایی را می‌توان در کاربرد عناصر و اجزای معماری بیگانگان، اسراف در مواد و مصالح، نورپردازی‌های بیش از حد در شب، عدم رعایت حریم‌ها با حذف فضاهای واسط و سایر تعابیر لازم در

نمودار ۳. رابطه‌ی تجمل‌گرایی و اصول فقهی و اخلاقی مستخرج از مبانی نظری

جوانب مختلف در تعارض با ارزش‌های متعالی اسلامی قرار دارد. لازم به ذکر است که دلایل تعارض نماهای امروزی با شریعت اسلامی بسیار بیشتر از اصولی است که در این مقاله مورد اشاره قرار گرفت اما پرداختن به همه اصول در یک مقاله محدود میسر نمی‌باشد و حداقل یک کتاب مستقل را می‌طلبد؛ لیکن سعی شد در این مقاله

نتیجه‌گیری

با مرور ادبیات موضوع روشن گردید که مراجعه به آیات قرآن، احادیث و روایات اهل بیت، به منظور شناسایی اصول فقهی و اخلاقی ضروری است. با توجه به اصول بیان شده و پارامترهای معماری هر یک که طی این مقاله ارائه گردید مشخص شد که نماهای مسکونی امروزی از

بحران هویت و از خودبیگانگی واژگانی هستند که امروزه در نتیجه‌ی تجمل‌گرایی به چشم می‌خورد. از طرفی با توجه به نیاز فطری انسان به بودن با دیگران شاید بتوان گفت بیشترین آسیب از جانب ارتباط انسان با دیگران است (جدول ۹) که در نتیجه‌ی تجمل‌گرایی ایجاد گردیده است. در شهر امروزی خودنمایی، افزایش فردگرایی و اهتمام در تمایز با دیگران، تقلید، مصرف‌گرایی و بی‌تناسبی محیط و فضایی بی‌هویت و به تقلید از فرهنگ غربی، که همگی نشأت گرفته از تجمل‌گرایی می‌باشند؛ تأثیرات نامطلوبی بر فرهنگ و رفتار جامعه نهاده است.

برخی از مهم‌ترین اصول مرتبط با این موضوع ارائه شود. بر اساس تحلیل‌های ارائه شده و با استناد به متون دینی چنین استنباط شد که مهم‌ترین آسیب وارده بر نماهای معاصر مسئله‌ی تجمل‌گرایی در نماها می‌باشد که در دو بعد محتوایی و شکلی امکان بروز دارد. با مراجعه به آیات و روایات مشخص می‌شود که جانب تفریط در هر امری را خطر بزرگی برای جامعه می‌بیند. بر این اساس و با توجه به اصول فقهی و اخلاقی مستخرج و همچنین کدهای توصیفی مرتبط با هر یک که بر بعد محتوایی یا شکلی تجمل‌گرایی تأکید می‌کند دریافت می‌شود که

اصول حاکم بر نما	نوع رابطه (ارتباطات چهارگانه انسانی)	آسیب شناسی و تحلیل وضع موجود
اصول فقهی	قاعده نفی سبیل	رابطه انسان با خدا بی‌هویی و از خود بیگانگی
	قاعده حرمت تجمل	رابطه انسان با اجتماع تظاهر و خودنمایی، جدایی‌گزینی اجتماعی و شکاف طبقاتی
	قاعده لاضرر	رابطه انسان با اجتماع افزایش فردگرایی و بیان خویشتن
	قاعده اسراف و تبذیر	رابطه انسان با طبیعت، رابطه انسان با اجتماع ناپایداری سازه‌های و کاهش ایمنی ضایع شدن حقوق همسایگی
	قناعت	رابطه انسان با طبیعت، رابطه انسان با اجتماع جامعه مصرفی و مدگرا
اصول اخلاقی	تواضع و فروتنی	رابطه انسان با خود راضی نبودن به حق خود و چشم و هم چشمی
	اعتدال و میانه‌روی	رابطه انسان با اجتماع جدایی‌گزینی اجتماعی و پایمال کردن کرامت انسانی
	حریم	رابطه انسان با اجتماع، ارتباط انسان با طبیعت یکنواختی و سادگی حداکثری و حذف هویت از چهره شهر فخرفروشی به واسطه زیاده‌روی در تزئینات و مصالح
		افزایش بی‌حرمتی و حجاب

جدول ۸. آسیب‌شناسی و تحلیل وضعیت نما بر اساس اصول فقهی و اخلاقی مستخرج و ارتباطات چهارگانه انسانی

در نهایت در نگاهی آسیب‌شناسانه به معماری نما چنین استنتاج می‌شود که برآیند آسیب‌های مختلف مطرح شده، علاوه بر تأثیر منفی بر نماهای شهری همه‌ی وجوه زندگی انسان را تهدید می‌کند. سخن پایانی اینکه امروزه بیش از هر زمان دیگری، فهم ارزش‌های متعالی اسلامی و جایگاه آن در معماری ایران که بار تاریخی خود را به دوش می‌کشد و می‌خواهد در گفتمان‌های جهانی سهمی داشته باشد؛ مهم و ضروری به نظر می‌رسد.

منابع

۱. قرآن کریم. ۱۳۱۴. ترجمه‌ی ناصر مکارم شیرازی. تهران و قم: دارالقرآن کریم، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.
۲. سید رضی، محمدبن حسین. ۱۳۹۰. نهج البلاغه. ترجمه‌ی سید جمال‌الدین دین‌پرور. تهران: بنیاد نهج البلاغه.
۳. پاینده، ابوالقاسم. ۱۳۶۰. نهج الفصاحه. تهران: جاویدان.
۴. ابن منظور، محمد بن مکارم. ۱۴۱۷ ق. لسان العرب، جلد ۹. بیروت: داربیروت.
۵. اخوت، هانیه. ۱۳۹۴. بررسی نقش آیات قرآن و احادیث شیعه در شکل‌گیری کالبد مسکن سنتی. شیعه‌شناسی (۵۲): ۱۹۱-۲۳۴.
۶. آل بویه، طاهر. ۱۳۸۸. ارتباط انسان با خود. نامه جامعه (۵۹).
۷. برقی، احمد بن محمد بن خالد. ۱۳۷۱ ق. المحاسن، جلد ۲. تصحیح توسط جلال‌الدین محدث. قم: دارالکتب الإسلامیه.
۸. بمانیان، محمد رضا، سحر ارجمندی، و فرزانه علی محمدی. ۱۳۹۲. تأثیر اصول فقهی مرتبط با حقوق شهروندی بر پایه عدل در طراحی مسکن، نمونه موردی: سه مورد از خانه‌های ایرانی-اسلامی. مطالعات شهر ایرانی اسلامی (۱۲): ۸۹-۱۰۰.
۹. بیات، بهرام. ۱۳۹۳. رویکرد اسلامی به شهر، ویژگی‌های شهر اسلامی. نظریه‌های اجتماعی متفکران مسلمان ۴ (۱): ۱۳۷-۱۶۷.
۱۰. پیرنیا، محمد کریم. ۱۳۸۹. آشنایی با معماری اسلامی ایران. تهران: سروش دانش.
۱۱. حائری مازندرانی، محمدرضا. ۱۳۸۸. خانه، فرهنگ، طبیعت. تهران: وزارت مسکن و شهرسازی.
۱۲. حسینی، علیرضا، و محمدرضا ناظری. ۱۳۹۵. تأثیر قاعده فقهی نفی‌سبیل بر روابط بین‌المللی مسلمانان. معارف فقه علوی ۲ (۳): ۱۶۰.
۱۳. حسینی رحمت‌آبادی، هاجر. ۱۳۹۰. کاربرد فقه و قوانین اسلامی در فرم‌یابی عناصر معماری و سازمان فضایی شهرهای دوران اسلامی، نمونه موردی بافت قدیم شهر یزد (محلله فهادان). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تهران.
۱۴. حکیم، بسیم‌سلیم. ۱۳۸۱. شهرهای عربی اسلامی: اصول ساختمانی و شهرسازی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۱۵. حیدری، علی‌اکبر، و عیسی قاسمیان. ۱۳۹۸. تحلیل نمودپذیری مفهوم قناعت در الگوی خانه‌های سنتی ایرانی (نمونه موردی: خانه مرتاض در یزد). پژوهش‌های معماری اسلامی ۷ (۲۳): ۸۷.
۱۶. راغب اصفهانی، حسین بن محمد. ۱۴۰۴ ق. المفردات فی غریب القرآن. تهران: دفتر نشر کتاب.
۱۷. رئیسی، محمد منان. ۱۳۹۹. تحلیلی میان رشته‌ای بر تعارضات معماری مسکن آپارتمانی با سبک زندگی اسلامی با استناد به آموزه‌های نقلی اسلام. پژوهش‌های معماری اسلامی ۸ (۲۸): ۱-۱۷.
۱۸. رجایی، سید کاظم، و مهدی خطیبی. ۱۳۹۱. معیارهای فقهی اسراف. اقتصاد اسلامی (۴۵): ۵۵-۷۶.
۱۹. رستگاران، علیرضا. ۱۳۸۲. تجمل‌گرایی از دیدگاه اسلام. تهران: مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما.
۲۰. زنگنه شهرکی، جعفر. ۱۳۷۱. قاعده نفی سبیل در آرای فقهی و مواضع سیاسی صاحب‌عروه. فقه (۷۳): ۱۴۹.
۲۱. سیفیان، محمد کاظم. ۱۳۷۶. اسراف و تبذیر در معماری. هنرهای زیبا (۲): ۶۰-۶۳.
۲۲. شیخ صدوق. ۱۴۱۳ ق. من لایحضره الفقیه، جلد ۴. تصحیح توسط علی‌اکبر غفاری. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۲۳. صادق پی، ناهید. ۱۳۹۴. نگاه به نما. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۲۴. طبرسی، فضل بن حسن. ۱۳۸۳. مجمع البیان فی تفسیر القرآن، جلد ۷ و جلد ۸. تهران: مرکز نشر ناصر خسرو.
۲۵. عاملی، شیخ حر. ۱۴۰۹ ق. وسائل الشیعه. قم: آل البیت.
۲۶. عندلیب، حسین. ۱۳۹۷. بررسی و تبیین اصول و قواعد شهرسازی از منظر فقه اسلامی. معارف فقه علوی (۶): ۵-۲۶.
۲۷. فاضل‌اللنکرانی، الشیخ محمد. ۱۳۸۳. القواعد الفقهیه. قم: مرکز فقه الأئمه الأطهار علیهم‌السلام.
۲۸. فیروزآبادی، مجدالدین. ۱۴۱۵ ق. القاموس المحيط، جلد ۴. بیروت: دارالکتب العلمیه.
۲۹. قلندریان گل‌ختمی، ایمان، و مهدی حقیقت‌بین. ۱۳۹۵. کاربرد فقه در تحقق منظر شهری امن. شیعه‌شناسی ۱۴ (۵۵): ۶۹-۹۸.
۳۰. کاویانی، محمد. ۱۳۹۲. سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن. قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۳۱. کلینی، محمدبن یعقوب. ۱۴۰۷ ق. الکافی، جلد ۵. تهران: دارالکتب الإسلامیه.
۳۲. متقی، علی بن حسام‌الدین. ۱۴۲۴ ق. کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال. ج ۱۱۷/۳. بیروت: موسسه الرساله.
۳۳. مجلسی، محمدباقر. ۱۴۰۳ ق. بحار الانوار. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۳۴. محقق داماد، سید مصطفی. ۱۳۸۲. قواعد فقه بخش مدنی (مالکیت و مسئولی). تهران: مرکز نشر علوم اسلامی.

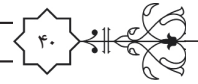
۳۵. مختارپور، اکبر، سیمین باباحیدریان، و فاطمه مصلح‌آبادی. ۱۳۹۵. نما در سیمای شهر. تهران: هنر معماری قرن.
۳۶. مصطفوی، حسن. ۱۳۶۸. التحقیق فی کلمات القرآن، جلد ۹. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۳۷. مطهری، مرتضی. ۱۳۹۰. کلیات علوم اسلامی (اصول فقه، فقه)، جلد ۳. تهران: صدرا.
۳۸. _____ . ۱۳۹۰. تعلیم و تربیت در اسلام. تهران: صدرا.
۳۹. معتمدی، عبدالله. ۱۳۹۲. سبک زندگی مطلوب بر اساس دیدگاه ارتباطی (ارتباط انسان با خود، خدا، دیگران و طبیعت). فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی (۱۳): ۱۴۲-۱۲۵.
۴۰. معین، محمد. ۱۳۷۱. فرهنگ فارسی، جلد ۱. تهران: امیرکبیر.
۴۱. مکارم شیرازی، ناصر. ۱۳۷۴. تفسیر نمونه، جلد ۶. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۴۲. نراقی، احمد. ۱۴۱۷ ق. عوائد الایام فی بیان قواعد الاحکام. قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
۴۳. نراقی، ملا احمد بن محمد مهدی. ۱۳۸۰. معراج السعاده. تهران: پیام آزادی.
۴۴. نصر، سید حسین. ۱۳۶۶. علم در اسلام. ترجمه‌ی احمد آرام. تهران: سروش.
۴۵. نقره‌کار، عبدالحمید، فرهنگ مظفر، و سمانه تقدیر. ۱۳۹۶. تناظر انسان و هستی در اندیشه اسلامی و بازتاب آن در معماری اسلامی. معماری و شهرسازی آرمانشهر ۱۰ (۱۹): ۷۹-۹۳.
۴۶. نقی‌زاده، محمد. ۱۳۸۱. تأثیر معماری و شهر بر ارزش‌های فرهنگی. هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی (۱۱): ۶۲-۷۶.
۴۷. _____ . ۱۳۸۵. شهرسازی و معماری اسلامی (مبانی نظری). اصفهان: سازمان نظام مهندسی ساختمان استان اصفهان.
۴۸. _____ . ۱۳۹۶. دریافت زیبایی و معنا، ارتباط انسان با محیط. تهران: خورشید باران.
۴۹. نوری طبرسی، حسین بن محمدتقی. ۱۳۴۲. مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، جلد ۳. قم: مؤسسه آل‌البیت (ع) لایحه‌التراث.
۵۰. هشام، مرتضی. ۱۳۹۵. اصول سنتی ساخت‌وساز در اسلام. ترجمه‌ی ابوالفضل مشکینی. تهران: انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات شهر سازی و معماری.
۵۱. یوسفی، ماندانا، سیمون آیوزیان، ایمان رئیسی، جمال‌الدین سهیلی، و کمال رهبری منش. ۱۳۹۸. مصرف‌گرایی در معماری با تأکید بر مبانی نشانه‌شناسی معماری عامه‌پسند. مطالعات رفتار مصرف‌کننده ۶ (۲): ۲۷۰-۲۹۶.

References

- Holy Quran. 1935. Translated by Naser Makarem Shirazi. Tehran and Qom: Darul Quran Karim, Office of Studies on Islamic History and Education.
- Seyed Razi, Mohammad Ibn-e Hossein. 2011. Nahj ol-Balaghah. Translated by Seyyed Jamaledin Din Parvar. Tehran: Nahj ol-Balaghah Foundation.
- Payandeh, Abolqasem. 1981. Nahj ol-Fasheh. Tehran: Javidan.
- Al-Buwayh, Tahir. 2009. Man's Relationship with Himself. Society Letter (59).
- Andalib, Hossein. 2018. Study and Explanation of the Principles and Rules of Urban Planning from the Perspective of Islamic Jurisprudence. Ma'aref Fiqh Alavi (6): 5-26.
- Barqi, A. 1951. Almahasen, 2nd Vol. Edited by Jalal al-Din. Muhaddith. Qom: Dar al-Kotob al-Eslamiye Press. [In Arabic].
- Bayat, Bahram. 2014. Islamic Approach to the City, Characteristics of the Islamic City. Social Theories of Muslim Thinkers (1): 137-167.
- Bemanian, Mohammad Reza, Sahar Arjmandi, and Farzaneh Ali Mohammadi. 2013. The Effect of Jurisprudential Principles related to Civic Justice Rights based on the Design of Housing, Case Example: Three Iranian- Islamic Houses. Iranian Islamic Studies Journal (12): 89-100.
- Fadhil Al-Lankrani, Sheikh Muhammad. 2004. The Rules of Jurisprudence. Qom: The Center for the Jurisprudence of the Pure Imams.
- Firoozabadi, Majd- Aldin. 1994. Al Qamous Al Mohit, 4th Volume. Beirut: Dar al-Kitab al-Almiya. [In Arabic].
- Ghalandariya Golkhatmi, Iman, and Mahdi Haghghatbin. 2016. Application of Jurisprudence in Realizing a Safe Urban Landscape. Shia Studies (14): 69-98.

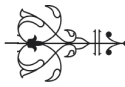

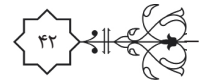
12. Haeri Mazandarani, Mohammad Reza. 2009. Home, Culture, Nature. Tehran: Ministry of Housing and Urban Development.
13. Hakim, Besim Selim. 1986. Arabic- Islamic Cities: Building and Planning Principles. London: Kegan Paul International.
14. Heidari, Ali Akbar, and Isa Ghasemian. 2019. Contentment and Architecture an Investigation of the Manifestation of the Concept of Contentment in the Pattern of Iranian Traditional Houses (Case Study: Mortaz House). Researches in Islamic Architecture (23).
15. Hoseini Rahmatabadi, Hajar. 2011. Effect of Islamic Roles and Regulations on Architectural Elements and Spatial Form of Islamic Iranian Cities, Case Study: The City of Yazd (Fahadan District). The Dissertation for the Degree of Master Science. Tehran: University of Tehran.
16. Hoseini, Alireza, and Mohammad Reza Nazeri. 2016. The Effect of Nafe- Sabil Jurisprudential Rule on the International Relations of Muslims. Ma'aref Fiqh Alavi (3): 160.
17. Ibn-e Manzur, M. 1996. Lisan- e Arab. Vo.9. Beirut: Dar-e Beirut. [In Arabic].
18. Kaviani, Mohammad. 2013. Islamic Lifestyle and Its Measurement Tools. Qom: HozeH and University Research Institute Press
19. Kuleyni, Muhammad ibn Yaqub. 1986. Kafi. Edited by Ali Akbar Ghaffari and Mohammad Akhoondi. Tehran: Islamic
20. Library. Mottaqi, Ali Ibn- Hesam Aldin. 2003. Kanz al-Ummal, 3rd Volume. Beirut: Institute of Alresaleh.
21. Mahmoudian, Zeinab, Ali Akbar Farhangi, and Vahid Aghili. 2011. Communication from the Point of View of Rumi's Self-Knowledge of the Missing Link in Communication. Media Studies 6 (12).
22. Majlesi, Mohammad Bagher. 1982. Bahar al-Anvar. Beirut: Dar al-Ahya al-Tarath al-Arabi.
23. Makarem Shirazi, Nasser. 1995. Sample Interpretation, 6th Volume. Tehran: Islamic Library.
24. Moein, Mohammad. 1992. Persian Culture. VO.1. Tehran: Amirkabir.
25. Mohaghegh Damad, Mostafa. 2014. The Rules of Civil Jurisprudence, Ownership and Responsibility. Tehran: Islamic Science Publishing Center.
26. Mokhtarpour, Akbar, Simin Baba Heydarian, and Fatemeh Moslehabadi. 2016. Cityscape with an Approach to Standard and Principle. Tehran: Honar- E Memari.
27. Mortada, Hisham. 2003. Traditional Islamic Principles of Built Environment. London: Routledge.
28. Mostafavi, Hassan, Al-Karim. 1989. Al-Qur'an Research. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance.
29. Mottahari, Morteza. 2011. Generalities of Islamic Sciences (Principles of Jurisprudence, Jurisprudence), 3rd Volume. Tehran: Sadra.
30. _____. 2011. Training and Education in Islam. Tehran: Sadra.
31. Naghizadeh, Mohammad. 2002. The Impact of Architecture and the City on Cultural Values. Honarha-ye-Ziba (11): 62- 76.
32. _____. 2006. Islamic Urban Planning and Architecture (Theoretical Foundations). Esfahan: Esfahan Province Building Engineering System Organization.
33. _____. 2017. Receive Beauty and Meaning, Human Beings Connection with the Environment. Tehran: Khorshid-e Baran.
34. Naraghi, Ahmad. 1996. Avaed al-Ayyam fi Bayan-e Ghavaed-e al-Ahkam with Persian Translation. Qom: Qom Seminary Islamic Propaganda Office.
35. Naraghi, Ahmad. 2001. Mearaj al-Saadat with Persian Translation. Tehran: Payam-e Azadi.
36. Nasr, Sayed Hussain. 1987. Science in Islam. Translated by Ahmad Aram. Tehran: Soroush.
37. Noghrekar, Abdul Hamid, Farhang Muzaffar, and Samaneh Taghdir. 2017. Correspondence of Man and Existence in Islamic Thought and Its Reflection in Islamic Architecture. Armanshahr Architecture and Urban Planning (19).
38. Nuri Tabarsi, Mirza Husayn. 1963. Mustadrak al-Wasa'il wa Mustanbat al-Masa'il with Persian Translation, 3rd Volume. Qom: al-Bayt Institute.

39. Okhovat, Haniye. 2015. Investigating the Role of Quran Verses and Shiite Hadiths in the Formation of Traditional Housing. *Shia Studies* 13(4).
40. Pirnia, Mohammad Karim. 2003. *Stylistics of Iranian Architecture*. Tehran: Soroush-e Danesh.
41. Raghieb Isfahani, Hussein Ibn- E Mohammad. 1983. *Al mufradat fi Gharib-al Qur'an*. Tehran: Al-Ketab.
42. Rajaei, Seyed Kazem, and Mahdi Khatibi. 2012. Jurisprudential Criteria of Extravagance. *Islamic Economics Journal* (45):55-76.
43. Rastegaran, Alireza. 2003. *Luxury from the Perspective of Islam*. Radio and Television Islamic Research Center.
44. Sadeghpey, Nahid. 2015. *Looking into Façade*. Tehran: Shahid Beheshti University.
45. Seifian, Mohammad Kazem. 1997. *Lavish and Addictive in Architecture*. *Honar-ha-ye-Ziba* (2): 60-63.
46. Sheikh Horre Ameli, M. 1993. *Vasael-al-Shia*. Qom: Aal-al-beit.
47. Sheikh Saduq. 1992. *Man la yahzarah- Elfaqih*, 4th Vol. Edited by Ali Akbar Ghaffari. Qom: Office of Islamic Publications Affiliated with the Society of Teachers of the Seminary of Qom.
48. Tabarsi, Fazl Ibn-E Hassan. 2004. *Majmae-El bayan fi tafsir- El Quran*, 7th and 8th Volume. Tehran: Nasser Khosrow Publishing Center.
49. Yousefi, Mandana. Simon Ayvazian, Jamaloddin Soheili, and Kamal Rahbari Manesh. 2019. Consumerism in Architecture with Emphasis on Popular Architecture Semiotics Case Study: Qazvin City. *Consumer Behavior Studies Journal* 6 (2): 270-296.
50. Zangeneh shahraki, Jaafar. 1992. The Rule of Nafe-Sabil in the Jurisprudential Opinions and Political Positions of Saheb- Orveh. *Jurisprudence Journal* (73): 149.

Journal of Research in Islamic Architecture / No.1 / Spring 2023

Pathological Analysis of Residential Facades based on Jurisprudence and Moral Principles and Fourfold Connections of Human Being

Zeinab hayati

Ph.D. Candidate in Architecture, Tabriz Islamic Art University, Iran

**Asghar molaei
(Corresponding Author)**

Assistant Professor, Tabriz Islamic Art University, Iran

Received: 2021/11/22

Accepted: 2022/06/24

Abstract

Certainly, all human activities, including the construction of cities, should provide a suitable environment for his life. The physical structure of cities and every part of them should remind people of spiritual and cultural principles and values. Principles and values should be planned in such a way that all human needs and abilities are taken into consideration. From the Islamic themes point of view, the key context for the flourishing of material and extra-material powers and needs is establishing the fourfold communication of human beings. This research aims to analyze the situation of facade construction in contemporary Iranian architecture, identify the jurisprudential and moral principles governing the facade of residential buildings and explain them according to the principles of Islamic Sharia. The fundamentals and the main roots of this issue and the topics related to it can be found in the Qur'an and hadiths. In this process, the documentary method was used to collect data, and qualitative content analysis and logical reasoning methods were used to analyze the data obtained from religious texts. After extracting the principles related to jurisprudence and ethics, the way they can be represented in the facade of residential buildings was explained. Lastly, to pathologize the existing situation and express the conflicts in the facade of residential buildings compared to the teachings of the Quran and Hadiths, the principles obtained based on the fourfold connections of human beings were examined. The results of this research reveal that contemporary residential facades are disruptive in all four types of relationships, and therefore, the most reproducibility regarding the weakened relationship is related to the relationship between humans and others. In a pathological look at facade architecture, it is determined that the result of the various damages mentioned and the negative impact on urban facades threatens all aspects of human life

key words: Jurisprudential principles, Moral principles, Fourfold connections, Pathology, Verses and hadiths